

РАМКА ЗА ФИНАНСОВА КОМПЕТЕНТНОСТ ЗА ВЪЗРАСТНИ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Настоящата Рамка за финансова компетентност за възрастни на Република България е изготвена в изпълнение на Националната стратегия за финансова грамотност и Плана за действие (2021-2025 г.) към нея, приети от Министерския съвет през февруари 2021 г. Изпълнението е в съответствие с първия приоритет от тези документи: „Разработване на рамка на компетентностите в областта на финансовата грамотност“, но има пряка връзка и с реализирането на останалите приоритети на националната стратегия и оперативния план към нея.

Рамката за финансова компетентност за възрастни се основава и съответства на Рамката за финансова компетентност за възрастни на Европейския съюз и Международната мрежа за финансово образование (ММФО/INFE – International Framework for Financial Education) към Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР), в чието разработване участва и Република България.¹ Финансовата компетентност сред младежите е обект на самостоятелен анализ.

Както се посочва и в документите на ОИСР и ЕС, финансовата грамотност е термин, който се отнася до комбинация от осведоменост по финансови въпроси, познания, умения, възгледи и поведение, необходими за вземането на добри финансови решения и за постигането на индивидуално финансово благополучие.²

В съответствие с предвиденото в Рамката за финансова компетентност за възрастни на ЕС и ММФО към ОИСР, настоящата национална рамка е концептуална основа, върху която да се изграждат резултатите от образователни инициативи и дейности, а не учебна програма. Рамката може да се използва за:

- подпомагане на разработването, прилагането и актуализирането на информационни и образователни програми в областта на финансовата грамотност;
- подпомагане на създаването и разработването на учебни материали и инструменти за финансово образование;
- подпомагане на създаването на частни или обществени кампании за повишаване на осведомеността в областта на личните финанси;
- улесняване на оценката на инициативите, насочени към повишаване на финансовата грамотност, както и на общото ниво на финансова грамотност.

Рамката може да се използва и като основа за разработване на показатели за финансова грамотност, с които да се оценява ефективността на инициативите в Република България, насочени към повишаване на финансовата грамотност.

Структурата на настоящата рамка за финансова компетентност за възрастни следва структурата на рамката на ЕС и ММФО към ОИСР. Уменията са обособени в четири

---

¹ Дейността по разработването на рамка за финансова компетентност за възрастни започна на ниво ЕС през април 2021 г., като окончателната версия на рамката бе публикувана през януари 2022 г. Рамката за финансова компетентност за възрастни на ЕС/ММФО към ОИСР е достъпна на адрес: https://finance.ec.europa.eu/publications/commission-and-oecd-infe-publish-joint-framework-adults-improve-individuals-financial-skills_bg.

области:

1. пари и трансакции;
2. планиране и управление на личните финанси;
3. риск и печалба;
4. условия на финансовата среда.

Четири области в рамката за компетентност за възрастни са разделени на свой ред на теми и подтеми. Всяка компетентност в рамката за финансова компетентност за възрастни се разглежда в три измерения:

- а) информираност, познания и разбиране;
- б) умения и поведение; и
- в) увереност, мотивация и нагласи.

Освен посочените традиционни измерения настоящата рамка за финансова компетентност на Република България, следвайки съвременната практика в ЕС и ОИСР, включва и нови хоризонтални измерения, свързани с цифрова финансова компетентност, компетентност в областта на устойчивите финанси и финансова устойчивост на отделните субекти.

Настоящата Рамка за финансова компетентност за възрастни в Република България е съгласувана в междуведомствената работна група по финансова грамотност към Министерство на финансите, в която участват широк кръг от представители на правителствения сектор, надзорните органи в областта на финансовите услуги, други институции в областта на образованието и финансите, неправителствени организации в сферата на финансовата грамотност и образованието, браншовите организации в областта на финансовите услуги и дейности, организации за защита на потребителите, финтек организации, представители на висши училища, подготвящи кадри в сферата на финансите и икономиката, представители на работодателските организации и други.

Рамката за финансова компетентност за възрастни е одобрена с решение на Министерския съвет на Република България.

Рамка за финансова компетентност за възрастни на Република България

1. Пари и трансакции

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
1.1 Пари и валути	<p>Форми и употреба на парите</p> <p>1. Разбира, че парите могат да приемат различни форми</p> <p>2. Разбира значението на „законно платежно средство“</p>	<p>3. Съхранява по надежден начин пари във всичките им форми</p> <p>4. Сравнява относителните предимства и недостатъци на различните форми на парите според използването им в различни ситуации</p>	<p>5. Оценява необходимостта от познаване на различни форми на парите</p> <p>6. Използва различните форми на парите</p>
	<p>Банкноти и монети</p> <p>7. Познава отличителните знаци на истинските банкноти и монети</p> <p>8. Знае, че валути или конкретни банкноти и монети могат с течение на времето да излязат от обращение като официални платежни средства.</p>	<p>9. Разпознава истински и фалшиви банкноти и монети</p> <p>10. Информира се за сроковете и действията, които трябва да се предприемат при обмяна на излезли от обращение банкноти и монети за нови.</p>	<p>11. Предприема уместни действия, ако смята, че дадени банкноти или монети са фалшиви.</p>
	<p>Валутни операции</p> <p>12. Знае как да прилага валутни курсове за конвертиране на валути</p> <p>13. Знае, че таксите върху трансакциите, комисионните и валутните курсове варират в зависимост от времето и доставчиците на услуги, свързани с валутни операции</p>	<p>16. Може да конвертира цени, изразени в различни валути</p> <p>17. Взема предвид таксите и валутния курс, когато решава как да превежда или обменя пари.</p>	<p>18. Извършва трансакции с различни валути</p> <p>19. Избира доставчик на услуги, свързани с валутни операции, въз основа на най-изгодния обменен курс.</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>14. Разбира влиянието на вариращите валутни курсове при операции с чужда валута в страната и чужбина</p> <p>15. Посочва инструменти за конвертиране на валута.</p>		
1.2 Доход	<p>Източници на доход</p> <p>20. Познава източниците на трудови и нетрудови доходи</p> <p>21. Разбира при какви условия нетният доход на дадено лице може да варира</p> <p>22. Посочва начини за увеличаване на доходите и разбира ползите от диверсифициране на източниците на доходи</p> <p>23. Разбира, че инвестициите в реални активи и финансови инструменти могат да бъдат източник на доходи</p> <p>24. Наясно е със задължението си за деклариране на доходи от източници и съответния ред за това.</p>	<p>25. Умее да идентифицира начини за увеличаване на доходите си от различни източници</p> <p>26. Умее да попълва и подава данъчна декларация</p>	<p>27. Обсъжда доходите с други лица, когато е необходимо</p> <p>28. Осъзнава, че наличието на един или малко на брой източници на доход може да доведе до повишаване на финансовите и социалните рискове за него.</p>
	<p>Документи за изплатени доходи</p> <p>29. Разбира информацията, включена в документите за изплатените доходи</p> <p>30. Знае как да получи достъп, да съхранява и следи съответната информация за доходите си</p> <p>31. Разбира разликата между брутен и</p>	<p>33. Съхранява документите за изплатени доходи за бъдещо ползване</p> <p>34. Анализира различията между получения и очаквания доход</p> <p>35. Използва брутен или нетен доход според случая, когато взема решения</p>	<p>38. Предприема действия за намиране на допълнителна информация или професионални съвети във връзка с режима на данъчни облекчения и отстъпки при определени условия, когато това е приложимо за конкретния източник на доход.</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>нетен доход</p> <p>32. Разбира, че някои удръжки от доходите може да са предназначени за увеличаване на активи/ предоставяне на права или за плащане на разходи</p>	<p>36. Взема предвид brutния си доход с включени социални придобивки при сравняване с алтернативи</p> <p>37. Взема предвид нетния си доход при сравняване с алтернативи</p>	
	<p>Необходим доход</p> <p>39. Разбира, че разходите следва да не надвишават доходите</p> <p>40. Разбира, че е важно да разполага с достатъчно доходи при пенсиониране</p>	<p>41. Изчислява необходимите доходи в дадения момент</p> <p>42. Прави реалистична оценка на очакваните доходи</p>	<p>43. Анализира алтернативи за получаване на достатъчно доходи за покриване на нуждите</p> <p>44. Отделя част от доходите си за пенсионния период извън задължителното осигуряване</p>
	<p>Влияние на кариерното развитие върху дохода</p> <p>45. Разбира, че различните работни места, професионални квалификации и кариери, включително предприемачеството, са свързани с различни равнища на доходите</p>	<p>46. Предприема практически стъпки за развитие в кариерата си и/или на бизнес идея</p>	<p>47. Преценява избора на кариера или дадена бизнес идея с оглед на финансовите си потребности и рисковия си профил, както в краткосрочен, така и в дългосрочен план.</p>
<p>1.3 Цени, покупки и плащания</p>	<p>Цени</p> <p>48. Знае, че едни и същи стоки или услуги могат да имат различна цена в зависимост от различни фактори, като например търговеца, мястото или момента на покупката</p> <p>49. Знае, че покупателната способност на парите може да варира във времето</p>	<p>53. Изчислява единичните и крайната цена на дадената стока или услуга</p> <p>54. Проучва алтернативи за управление на въздействието на инфлацията върху парите, с които разполага</p>	<p>55. Договаря разумна цена, когато същата подлежи на договаряне</p> <p>56. Взема решение за покупка на стоки и услуги на разумна цена и в съответствие с личния си доход</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>поради инфлация</p> <p>50. Разбира различните критерии при избор на покупка за определен продукт или услуга – цена, качество, условия на продажба</p> <p>51. Знае, че действителната цена на дадена стока или услуга може да зависи от фактори като данъци, валутни курсове, транспортни разходи, мита (ако са поръчани от държави извън ЕС) и други</p> <p>52. Знае, че при покупки онлайн цената на идентични стоки или услуги може да е различна в зависимост от съответните им характеристики или други фактори</p>		
	<p>Сравнение на цените</p> <p>57. Познава инструменти за сравняване на цени</p> <p>58. Разбира, че информацията, включително получената чрез достъпните онлайн инструменти за сравняване на цените, може да е непълна, неточна или необективна</p>	<p>59. Сравнява цените на сходни стоки, продавани чрез различни канали (в това число традиционните доставчици във физически обекти и онлайн доставчиците)</p> <p>60. Съпоставя цената, качеството и условията, свързани с доставката на стоки и услуги, чрез надеждни инструменти за сравняване.</p>	<p>61. Взема решения на база на използване на надеждни независими инструменти за сравняване</p>
	<p>Покупки</p> <p>62. Разбира, че парите за закупуване на определена стока или услуга, вече не са налични за нещо друго [концепцията за алтернативния</p>	<p>68. Когато е приложимо и предвидено в закона, връща покупки, включително при продажба от разстояние, в рамките на</p>	<p>71. Оценява общата стойност или полезност на евентуална покупка, както и нейната цена</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>разход]</p> <p>63. Разбира, че необратимите разходи, направени в миналото, не следва да влияят на решенията за покупка днес [прилагане на концепцията за невъзстановимите разходи]</p> <p>64. Знае, че е възможно да има заместители на оригиналните продукти, включително употребявани или ремонтирани, които да струват по-малко</p> <p>65. Знае, че може да има допълнителни продукти и услуги, необходими за използване на определени продукти или услуги</p> <p>66. Познава приложимите права на потребителите при извършване на покупки, в т.ч. онлайн (напр. политики за връщане, оповестяване на информация)</p> <p>67. Разбира, че рекламите, специалните оферти и медиите могат да имат силно влияние върху усещането за привлекателност на конкретни покупки</p>	<p>определения по закон срок за пълно възстановяване на платената цена</p> <p>69. Предприема стъпки за информиран избор при покупки</p> <p>70. Обмисля устойчиви алтернативи на новите покупки, като повторно използване и рециклиране</p>	<p>72. Използва правото на връщане на покупки, включително направени чрез продажба от разстояние, съгласно определения в закона условия</p> <p>73. Ограничава прекомерните разходи, импулсивното пазаруване, както и непредвидени последици от рекламите и социалния натиск</p> <p>74. Отказва офертите за покупка, които са незадоволителни или нежелани, включително онлайн офертите (като изскачащи прозорци, онлайн реклами)</p>
	<p>Начини на плащане и превод на пари</p> <p>75. Разбира разликата между различните начини на плащане, включително и разликите в таксите за тях.</p> <p>76. Познава различни начини на плащане по безопасен начин</p>	<p>81. Използва подходящи начини и технологии за извършване на плащания, като взема предвид общата цена, риска и личното удобство на изборния метод</p> <p>82. Може да извършва онлайн плащания</p>	<p>84. Осъзнава необходимостта от знания и умения за различните методи за плащане и превод</p> <p>85. Използва различни начини за плащания, като взема предвид</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>77. Разбира, че някои начини на плащане представляват форма на заем и как това ще се отрази на общата платена цена и личния му бюджет</p> <p>78. Познава основните правила за борба с изпирането на пари по отношение на използването на пари в брой и плащания, включително ограниченията за извършване на плащания в брой над определени суми</p> <p>79. Знае, че в България и другите държави членки от ЕС е предоставено правото на платежна сметка за основни операции, независимо от местожителството или финансовото състояние на лицето</p> <p>80. Знае, че според правилата в България и другите държави членки на ЕС потребителите имат право да откриват и прехвърлят банкови сметки навсякъде в ЕС</p>	<p>посредством различни платежни механизми, като спазва мерките за цифрова сигурност</p> <p>83. Предприема стъпки за използване на платежна сметка, която отговаря на индивидуалните нужди и изисквания</p>	<p>разходите и рисковете, свързани с тях</p>
	<p>Проверка и проследяване на плащания и покупки</p> <p>86. Разбира, че при извършване на плащания и покупки могат да бъдат направени грешки във фактурите, сметките и касовите бележки</p> <p>87. Знае, че някои платежни документи, включително касови бележки, следва да се съхраняват като доказателство за покупка или извършено плащане</p>	<p>88. Проверява данните за плащанията, касовите бележки и ресто, фактурите и сметките</p> <p>89. Разпознава грешки във фактури, сметки и касови бележки</p> <p>90. Проследява изплатените или изразходваните средства за покупките</p>	<p>91. Предприема действия, когато установи след повторна проверка, че е допусната грешка при плащане или покупка</p> <p>92. Изисква касова бележка</p> <p>93. Съхранява касови бележки, гаранционни карти и други подходящи документи, свързани с</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>Последици от покупките</p> <p>94. Знае, че за някои покупки могат да възникнат текущи разходи като разходи за поддръжка или съхранение</p> <p>95. Знае че някои покупки са свързани с абонаментни плащания, които могат да бъдат подновени автоматично</p>	<p>96. Извършва всички текущи плащания съгласно договореностите</p> <p>97. Планира подходящ момент за покупки с висока стойност</p>	<p>важни покупки</p> <p>98. Взема решения за покупка, отчитайки различни фактори като например инфлация и валутни курсове</p> <p>99. Съобразява дългосрочните последици от абонаментите и други покупки, които изискват периодични плащания</p> <p>100. Взема информирано решение за цялостното въздействие на вариантите за разпределяне на плащанията във времето</p>
	<p>Аспекти на устойчивостта на цените и покупките</p> <p>101. Наясно е, че закупените стоки или услуги могат да имат различни екологични и социални въздействия</p>	<p>102. Отчита екологичните и социалните предпочитания при вземането на решение за закупуване на стока или услуга</p>	<p>103. Проучва произхода, производствените условия, екологичните и социалните въздействия на дадена стока или услуга, ако е приложимо</p>
	<p>Разбиране и подписване на договори</p> <p>104. Разбира правните последици от подписването на договор или приемането на условията при закупуване на актив, продукт или услуга</p> <p>105. Разбира, че електронният подпис може да има същата правна сила като саморъчния подпис</p>	<p>106. Подписва договори на хартиен носител и/или в електронна форма</p> <p>107. Проверява финансовите документи и договорите, преди да ги подаде по надлежен и достъпен начин</p>	<p>108. Ако е необходимо, иска съвет преди подписване на договор на хартиен носител или в електронна форма</p>
<p>1.4 Финансови отчети и договори</p>			

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>Финансови документи</p> <p>109. Осъзнава важността на съхраняването на определени документи на място, където може да се направи справка с тях, ако е необходимо</p> <p>110. Знае, че ако документите са в електронен формат, съществува възможност за съхранение „в облак“</p> <p>111. Разбира последиците от съхраняването на документи чрез услуги „в облак“ (напр. за сигурността и разходите)</p>	<p>112. Може да намира документи, когато е необходимо, включително ако се съхраняват в електронен формат, чрез услуги за съхранение „в облак“</p>	<p>113. Отправя запитвания в случай на въпроси, свързани с финансови документи и договори</p> <p>114. Изисква финансови документи и писмени договори, когато не са предоставени</p> <p>115. Съхранява резервни копия на финансови документи, включително в електронен формат</p>

2. Планиране и управление на личните финанси

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
2.1 Финансово планиране и бюджетирание	<p>Финансово планиране</p> <p>116. Знае, че постигането на определени житейски цели е свързано с подсигуриването на съответен финансов ресурс</p> <p>117. Разбира значението на финансовото планиране</p> <p>118. Познава етапите на процеса на финансово планиране</p>	<p>119. Изготвя личен финансов план при спазване на последователност от стъпки</p> <p>120. Прави разграничение между постоянни и променливи разходи</p> <p>121. Определя по-висок приоритет за основните разходи, отколкото за незадължителните,</p>	<p>122. При необходимост търси консултация от професионалист във връзка с изготвяне на индивидуален финансов план</p>
	<p>Проследяване на доходите и разходите</p> <p>123. Знае как да проследява доходите и разходите си</p> <p>124. Разбира информацията за направените трансакции, отразени включително и във финансовите извлечения</p>	<p>125. Отделя дохода и разходите от стопанска дейност от тези на домакинството</p>	<p>126. Проверява редовно и систематично направените разходи</p>
	<p>Изготвяне на личен бюджет</p> <p>127. Познава същността на личния бюджет и ползите от изготвянето му</p> <p>128. Познава начини за съставяне и водене на личен бюджет</p> <p>129. Познава инструменти за изготвяне на личен бюджет, включително мобилни приложения и други цифрови</p>	<p>131. Определя „потребностите“ и „желанията“ си и дефинира приоритети според случая</p> <p>132. Изготвя бюджет, като използва подходящи инструменти, включително мобилни приложения и други цифрови инструменти</p>	<p>133. Има стимул да се придържа към изготвения бюджет съобразно необходимите време и ресурси</p> <p>134. Преценява извършването на разходи с оглед бюджета си</p> <p>135. Оценява непосредствените си нужди и желания при изготвянето на личен</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>инструменти и услуги</p> <p>130. Разбира значението на средносрочните и дългосрочните перспективи при изготвянето на бюджет и финансов план</p>		<p>бюджет с оглед дългосрочните си цели.</p>
<p>2.2 Управление на доходите и разходите</p>	<p>Основни положения на управлението на доходите и разходите</p> <p>136. Разбира значението на активното управление на парите в допълнение към контрола на доходите и разходите</p> <p>137. Разбира, че семейните, общностните и социално-културните ценности и обичаи могат да повлияят на начина, по който хората управляват парите си</p>	<p>138. Сравнява действителните си разходи с предвидените в бюджета</p> <p>139. Сравнява действителните си доходи със заложените в бюджета</p> <p>140. Анализира причините за отклонението между действителните и планираните стойности</p> <p>141. Търси възможности за оптимизация на доходите и разходите.</p>	<p>142. Коригира личния бюджет при необходимост</p> <p>143. Приоритизира основните разходи и разходите, които подлежат на преценка</p> <p>144. Приема отговорността за управлението на личните финанси и евентуално на финансите на домакинството</p> <p>145. Обсъжда планирането и управлението на финансите с партньора си и/или с близките си хора</p>
	<p>Управление на извънредни и неочаквани доходи и разходи</p> <p>146. Разбира, че различните етапи от живота и конкретни събития в личния живот или в домакинството могат да окажат влияние върху доходите и разходите</p> <p>147. Разбира значението на активното планиране за покриване на случайни</p>	<p>149. Определя каква сума пари е необходима за покриване на разходите в случай на загуба на доход</p> <p>150. Поддържа паричен фонд за покриване на извънредни и неочаквани разходи</p> <p>151. Активно търси начини за коригиране на доходите или разходите си при</p>	<p>153. Избира между алтернативи за покриване на неочаквани разходи</p> <p>154. Взема решения относно използването на необичайни доходи и получени активи като подаръци, награди или наследство</p> <p>155. Стимулира се да спестява и поддържа</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>извънредни разходи</p> <p>148. Познава възможните варианти за покриване на неочаквани разходи</p>	<p>настъпване на извънредни събития</p> <p>152. Идентифицира възможности за покриване на неочаквани разходи</p>	<p>паричен фонд за посрещане на извънредни разходи.</p>
2.3 Спестяване	<p>Цели и приоритети на спестяването</p> <p>156. Разбира ползите от спестяването, от поставяне на цели за спестяване и план за постигането им</p> <p>157. Разграничава краткосрочни и дългосрочни цели при спестяването</p> <p>158. Разбира дългосрочните ползи от спестяването от ранна възраст</p> <p>159. Разбира концепцията за разглеждане на личните спестявания като финансов ангажимент („плати първо на себе си“)</p>	<p>160. Определя времева рамка и подход за постигане на конкретна цел за спестяване</p>	<p>161. Стреми се да спестява всеки път, когато получава доход</p> <p>162. Поставя си реалистични и постижими цели за спестяване</p> <p>163. Приоритизира спестяването пред разходи, които подлежат на преценка</p> <p>164. Определя спестяването като съществен компонент на бюджета на домакинството</p>
	<p>Буфери в спестяванията</p> <p>165. Разбира ползата от наличието на спестявания за спешни случаи, с които да се преодоляват финансови шокове</p> <p>166. Разбира ползата от наличието на лесно достъпни и ликвидни спестявания</p> <p>167. Разбира допълнителната финансова устойчивост, която се дължи на спестяванията</p>	<p>168. Предприема стъпки да разполага със спестявания за спешни случаи, за да може да управлява финансовите шокове</p>	<p>169. Преценява дали текущото ниво на резерва в спестяванията е достатъчно или има нужда да бъде увеличено</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>Лихвени проценти</p> <p>170. Познава механизма на олихвяване на вложенията</p> <p>171. Разбира влиянието на сложната лихва върху вложенията в спестовни продукти</p> <p>172. Разбира ползите от спестяване в условия на ниски лихвени проценти</p>	<p>173. Проследява реалния лихвен процент върху спестяванията си</p> <p>174. Използва надеждни и независими цифрови инструменти за сравняване на характеристиките на спестовни продукти</p>	<p>175. Взема решения за спестяване в зависимост от лихвения процент</p> <p>176. Оценява въздействието на характеристиките на продуктите и услугите върху спестяванията</p>
	<p>Избор на спестовни продукти</p> <p>177. Познава различните варианти за спестяване</p> <p>178. Познава характеристиките на спестовните продукти</p> <p>179. Разбира, че различните спестовни продукти предлагат различни комбинации от характеристики</p> <p>180. Знае къде да получи достъп до подходящи спестовни продукти</p> <p>181. Знае къде да намери независима и надеждна информация за различни спестовни продукти, включително сравняване на характеристиките</p> <p>182. Разбира, че изборът на конкретен спестовен или инвестиционен вариант може да зависи от времевия хоризонт за постигане на цел за спестяване</p> <p>183. Знае, че средствата, депозирани по</p>	<p>184. Взема предпазни мерки, за да съхранява надеждно спестените пари</p> <p>185. Избира спестовни продукти в съответствие с рисковите си предпочитания и заложените дългосрочни цели в личния бюджет</p>	<p>186. Преценява дали е необходимо да потърси съвет при избор на спестовни продукти</p> <p>187. Преценява сигурността на различните методи за спестяване</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>банкова сметка до определен размер на едно лице в една банка, са защитени от схемата за гарантиране на влоговете</p>		
	<p>Управление на спестяванията</p> <p>188. Познава надеждни и независими механизми и инструменти, предназначени за управление на спестяванията, включително цифрови</p>	<p>189. Следи ръста на спестяванията и при необходимост прави корекции</p> <p>190. Умее да използва надеждни и независими цифрови инструменти за подпомагане на решенията за спестяване</p>	<p>191. Редовно се информира за наличните инструменти за управление на спестяванията</p> <p>192. Избира подходящи инструменти за управление на спестяванията</p>
<p>2.4 Инвестиране</p>	<p>Основни положения на инвестирането</p> <p>193. Разбира разликата между спестяване и инвестиране</p> <p>194. Разбира, че съществуват различни класове инвестиции</p> <p>195. Разбира разликата между дълг и собствен капитал</p> <p>196. Знае, че някои форми на инвестиции са по-ликвидни от други</p> <p>197. Знае, че стойността на дадена инвестиция може да се повиши или понижи</p> <p>198. Знае, че различните видове такси, тарифи и данъци оказват влияние върху доходността от дадена инвестиция</p>	<p>203. Може да изчисли пропорционалното увеличение или намаляване на стойността на дадена инвестиция</p> <p>204. Може да идентифицира и преценява рисковете при различните видове инвестиции</p>	<p>205. Анализира дали конкретни цели могат да бъдат постигнати чрез инвестиране</p> <p>206. Въздържа се от инвестиция, когато не разбира финансовия продукт или услуга</p> <p>207. Осъзнава предимствата на дългосрочното инвестиране и по-ниската степен на риск, характерна за такива инвестиции</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>199. Разбира по какъв начин промените в инфлацията, лихвените проценти и/или валутните курсове могат да повлияят на дългосрочните планове</p> <p>200. Разбира разликата между потенциални (нереализирани) и реализирани загуби или печалби</p> <p>201. Познава допълнителните рискове, свързани с вземането на инвестиционни решения без необходимата информация</p> <p>202. Разбира основните инвестиционни концепции като стойност на парите във времето, допустим риск, диверсификация на инвестициите, инвестиционен хоризонт и инвестиционни цели</p>		
	<p>Цени на акции и дялове от фондове</p> <p>208. Разбира, че една и съща акция или дял от инвестиционен фонд може да има различна цена на закупуване /продажба в различни моменти във времето</p>	<p>209. Знае къде да намери надеждна информация за цените на акциите или дяловете от фондове и за тяхното движение през даден период от време.</p>	<p>210. Осъзнава предимствата на инвестирането в различни предприятия, сектори или инвестиционни фондове</p>
	<p>Избор и диверсифициране на инвестициите</p> <p>211. Познава характеристиките на различни инвестиционни продукти</p> <p>212. Знае къде може да намери надеждна информация за различни</p>	<p>219. При управление и наблюдение на инвестициите взема под внимание риска, доходността, разходите и други инвестиционни характеристики</p> <p>220. Може да получи подходяща и</p>	<p>223. Наблюдава периодично инвестициите си и при необходимост прави корекции</p> <p>224. Взема инвестиционно решение, като отчита личните си предпочитания по</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>инвестиционни продукти</p> <p>213. Знае, че за инвестиционните продукти и услуги са дължими възнаграждения, комисиони и други такси, вариращи в зависимост от доставчика и метода на продажба</p> <p>214. Знае, че цените за един и същ инвестиционен продукт могат да варират при различните доставчици и методи на продажба</p> <p>215. Знае, че различните инвестиционни продукти могат да имат различни характеристики по отношение на устойчивостта (екологични, социални и свързани с корпоративното управление)</p> <p>216. Разбира ползите от диверсифицирания инвестиционен портфейл</p> <p>217. Знае защо при инвестиране е важно да се вземе предвид цялостното разпределение на активите</p> <p>218. Разбира, че съществуват различни доставчици на услуги и инструменти за търговия, достъпът до които може да е чрез различни традиционни и цифрови средства</p>	<p>надеждна информация за вземане на инвестиционни решения и е в състояние да разграничи обективните характеристики от маркетинговата информация за даден инвестиционен продукт или услуга</p> <p>221. Създава диверсифициран инвестиционен портфейл</p> <p>222. Може да комбинира различни инвестиционни продукти.</p>	<p>отношение на инвестиционната цел, доходността, допустимия риск, времевия хоризонт и устойчивостта</p> <p>225. Проучва потенциалните инвестиции, преди да ги осъществи</p> <p>226. Поставя под съмнение инвестиционните предложения, които изглеждат прекалено изгодни</p> <p>227. Взема решение за избор на инвестиционен портфейл въз основа на неговия състав</p>
	<p>Криптоактиви и свързаното с тях развитие на цифрови технологии</p> <p>228. Знае, че има различни видове криптоактиви и как може да получи</p>	<p>235. Знае как да използва различните видове криптоактиви по безопасен</p>	<p>237. Следи тенденциите при нововъзникващите технологии,</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>достъп до тях, включително да ги обменя срещу фиатни валути</p> <p>229. Познава рисковете, свързани с притежаването и използването на криптоактиви за разплащателни и/или инвестиционни цели</p> <p>230. Познава рисковете, свързани с „платформите за търговия с криптоактиви“ (като технологични или други рискове)</p> <p>231. Знае, че измамите, свързани с криптоактиви, са все още често явление</p> <p>232. Знае, че в много случаи измамите с криптоактиви и други видове активи или инвестиции се изразяват в опит да се привлекат потенциални „жертви“ с обещания за висока очаквана възвръщаемост</p> <p>233. Разбира, че придобиването и използването на криптоактиви за разплащателни и/или инвестиционни цели в голяма степен все още не е регулирано от националното законодателство и правото на ЕС</p> <p>234. Разбира, че приложимото право за криптоактивите зависи от различни фактори и може да не е националното законодателство</p>	<p>начин и в съответствие с приложимото право</p> <p>236. Знае как да избере надежден доставчик на услуги в сферата на криптоактивите, вкл. платформи за търговия с криптоактиви</p>	<p>свързани с финансовите продукти и услуги</p> <p>238. Подхожда критично към инвестициите в криптоактиви, като отчита техния иновативен характер и липсата към момента на стриктна и пълна регламентация на защитата на инвеститорите</p>
	<p>Права на акционерите</p> <p>239. Познава правата и ползите, свързани с</p>	<p>243. Предприема стъпки за ангажиране на</p>	<p>244. Мотивиран е да проследява и</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>притежаването на дял от капитала на дадено дружество</p> <p>240. Знае, че акционерите имат правото да влияят върху процеса на вземане на решения на дадено дружество, включително върху неговите показатели за устойчивост</p> <p>241. Познава възможността и изискванията за участие в колективни действия на акционерите</p> <p>242. Познава платформите и/или източниците, от които може да се информира и следи текущото състояние на дружеството и неговите финансови резултати</p>	<p>дружеството в съответствие със собствените си предпочитания по отношение на устойчивостта или други предпочитания</p>	<p>анализира документите за постигнати финансови резултати на компанията (включително отчети, информационни бюлетини и др.), в която е акционер.</p>
	<p>Устойчиви инвестиции</p> <p>245. Познава наличните устойчиви инвестиционни продукти на пазара</p> <p>246. Разбира различните измерения на устойчивостта (екологично, социално и управленско) и принципите зад всяко от тях</p> <p>247. Знае, че различните инвестиционни стратегии могат да се използват за инвестиране в съответствие със собствените предпочитания по отношение на околната среда, социалните аспекти и аспектите на корпоративното управление</p>	<p>248. Търси инвестиционни продукти в съответствие със собствените си предпочитания по отношение на устойчивостта</p> <p>249. Сравнява характеристиките за устойчивост на потенциални инвестиционни продукти</p>	<p>250. Оценява съответствието на инвестициите с личните му предпочитания по отношение на устойчивостта</p>
	<p>Фактори, влияещи върху</p>		

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>инвестиционните решения</p> <p>251. Знае, че емоциите или пристрастията оказват непредвидено влияние върху инвестиционните решения</p>	<p>252. Отчита влиянието на емоциите и пристрастията при вземане на инвестиционни решения</p>	<p>253. Взема инвестиционни решения без да се влияе от емоционални реакции и пристрастия</p>
<p>2.5 Дългосрочно планиране и увеличаване на активите</p>	<p>Основи на дългосрочното планиране</p> <p>254. Познава основните положения на дългосрочното планиране</p> <p>255. Разбира, че за дългосрочното планиране може да са необходими финансови продукти, различни от онези, които се използват за спестяванията за спешни случаи</p> <p>256. Знае, че с течение на времето може да се наложи да бъдат коригирани действията, необходими за постигане на дългосрочните планове</p> <p>257. Разбира необходимостта от финансово планиране във връзка с края на житейския път, включително и по отношение на наследството</p> <p>258. Взема предвид възможността членове на семейството или на общността да се нуждаят от финансова подкрепа в дългосрочен план</p>	<p>259. Прави финансови планове за благоприятни и неблагоприятни събития в живота в бъдеще, които има вероятност да са съпътствани с финансови последици</p> <p>260. Съставя стратегии за балансиране на непосредствените нужди и желания с дългосрочни планове, за да постигне дългосрочни финансови цели</p> <p>261. Следи за промените в стойността на активите и пасивите</p> <p>262. Отчита предвидимите колебания в доходите и разходите при изготвяне на дългосрочни планове</p> <p>263. Отчита активите и пасивите при анализа на дългосрочните нужди</p> <p>264. Изготвя планове по отношение на финансово зависимите от него лица</p>	<p>265. Разбира дългосрочното финансово планиране като полезен начин за запазване или увеличаване на финансовото благополучие</p> <p>266. Изпълнява дългосрочните финансови планове</p> <p>267. Прави промени в дългосрочните финансови планове при необходимост</p> <p>268. Анализира дългосрочните финансови потребности на финансово зависимите лица</p>
<p>2.6 Пенсиониране</p>	<p>Основни положения на пенсионното планиране</p> <p>269. Познава начини за обезпечаване на финансовата сигурност след края на</p>	<p>270. Прави планове за постигане на финансова сигурност след края на</p>	<p>272. Оценява значението на ранното финансово планиране за пенсионния</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>трудоспособната възраст.</p>	<p>трудоспособната възраст</p> <p>271. Взема под внимание всички ресурси и ангажименти при планиране на пенсионирането си</p>	<p>период</p>
	<p>Категории пенсионни продукти и други инструменти за пенсионно планиране</p> <p>273. Познава пенсионно-осигурителната система в страната</p> <p>274. Познава основните видове пенсии, както и други инструменти за пенсионно планиране</p> <p>275. Разбира разликата между задължителните и доброволните пенсионни фондове</p>	<p>276. Избира измежду пенсионни и други продукти за постигане на адекватен доход при пенсиониране</p>	
	<p>Управление на пенсионни и други продукти</p> <p>277. Разбира, че е важно при определени продукти да се планират периодите на натрупване и изплащане</p> <p>278. Познава основните варианти за получаване на доход от пенсионен продукт при пенсиониране</p> <p>279. Знае какви са рисковете, свързани с теглене на пари от спестяванията за пенсия преди пенсиониране</p>	<p>280. Следва пенсионния си план и прави корекции при необходимост</p> <p>281. Управлява спестяванията си за пенсия и след пенсиониране</p> <p>282. Стреми се да се възползва от схеми за стимулиране на пенсионните спестявания</p>	<p>283. Осъзнава значението на собствената си активност за успешното постигане на финансова сигурност и след края на трудоспособната възраст.</p>
<p>2.7 Дълг</p>	<p>Съображения преди кандидатстване за</p>		

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
и кредит	<p>кредит</p> <p>284. Разбира същността на дълга</p> <p>285. Познава различни видове кредитни продукти</p> <p>286. Разбира последиците от тегленето на кредит върху бъдещия разполагаем доход</p> <p>287. Разбира важността на оценката на възможностите за изплащане, преди поемане на дълг</p> <p>288. Разбира влиянието на сложната лихва върху кредита</p> <p>289. Разбира важността на срока и условията на погасяване на кредитните продукти</p> <p>290. Разбира, че общата цена на кредита, изразявана чрез годишния процент на разходите (ГПР) по кредита, може да бъде по-висока от лихвения процент</p> <p>291. Разбира, че поемането на дълг може да е свързано с текущо потребление или увеличаване на благосъстоянието в дългосрочен план.</p>	<p>292. Оценява способността си да обслужва кредита съобразно общия му размер</p> <p>293. Определя бюджет, в рамките на който управлява кредитните си задължения</p> <p>294. Сравнява общия разход при плащане със собствени средства и при изплащане на кредит</p>	<p>295. Използва кредит, само когато е необходимо и след анализ на последиците</p> <p>296. Взема решения за теглене на кредити съобразно определения бюджет</p> <p>297. Търси алтернативи на кредитирането</p> <p>298. Сравнява условията, които предоставят различните доставчици на кредитни продукти, и прави аргументиран избор въз основа на обективни критерии</p> <p>299. Взема решение за теглене на кредит с оглед потенциала за генериране на бъдещи доходи</p>
	<p>Поръчители и обезпечение</p> <p>300. Знае, че за тегленето на кредит може да бъде изискано обезпечение или поръчителство, с което да се гарантира изплащането му</p>	<p>301. Взема предвид социалните и финансовите последици от това да помоли някого да му стане поръчител или самият той да бъде поръчител</p>	<p>302. Оценява всички обстоятелства, преди да стане поръчител на друго лице или да покани някого за поръчител</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>Избор на кредитни продукти</p> <p>303. Разбира ползите и недостатъците от ипотекането и залагането на активи, включително последиците от непогасяването на кредита</p> <p>304. Знае защо е важно да се информира за текущия лихвен процент по кредита</p> <p>305. Разбира разликата между фиксиран и променлив лихвен процент</p> <p>306. Знае, че може да получи достъп до кредит и онлайн, включително чрез платформи за кредитиране между физически лица</p> <p>307. Познава характеристиките и рисковете на кредитите, получени онлайн</p>	<p>308. Проучва различните видове кредити, тяхното предназначение и основните им предимства и недостатъци</p> <p>309. Изчислява реалния лихвен процент по кредитите</p> <p>310. Използва инструменти за сравняване на кредитни продукти</p>	<p>311. Изисква допълнителна информация за различните видове кредити</p> <p>312. Избира подходящи кредитни продукти, съобразно различните им характеристики, като използва и съществуващите инструменти за сравняване</p> <p>313. Избира подходящ доставчик на кредитни услуги и продукти, като използва и съществуващите инструменти за сравняване</p>
	<p>Рискове, свързани с тегленето на кредит</p> <p>314. Разбира потенциалните неблагоприятни последици от заемането на средства с цел покриване на недостига на текущи доходи</p> <p>315. Разбира рисковете от заемане на средства от кредитори, които не са лицензирани/регистралирани</p> <p>316. Познава специфичните проблеми, свързани с тегленето на кредит в</p>	<p>320. Запознава се внимателно с общите условия и договора за кредит преди да пристъпи към подписване</p> <p>321. Планира внимателно обслужването на кредита</p> <p>322. В случай, че кредитът не се предоставя от банка, извършва проверка дали кредиторът разполага с разрешение да извършва такава дейност</p>	<p>323. Преценява рисковете, ползите и потенциалните последици от използването на определен доставчик на кредитни услуги</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>чуждестранна валута</p> <p>317. Познава рисковете, свързани с многократното използване на револвиращи кредитни механизми</p> <p>318. Разбира риска от реализиране на обезпечението, в случай че кредитът не се обслужва</p> <p>319. Познава възможностите за защита на потребителите на финансови услуги и най-честите случаи на злоупотреби с кредити от страна на кредиторите</p>		
	<p>Кандидатстване за кредит и кредитен рейтинг</p> <p>324. Познава основните характеристики на системата за оценка кредитоспособност в страната</p> <p>325. Знае, че положителната история за кредитната му задлъжнялост може да увеличи вероятността за достъп до кредит и да намали цената на кредита</p> <p>326. Знае, че при използваните методи за създаване на кредитни оценки или за определяне на достъпа до кредит и неговата цена, се използват големи информационни масиви и анализ на данни, които може да се променят с течение на времето</p> <p>327. Разбира, че съществува вероятност доставчиците на финансови услуги да реагират по различен начин на информацията, съдържаща се в</p>	<p>332. Проучва факторите за формиране на кредитния рейтинг</p> <p>333. Взема предвид влиянието на определени действия върху информацията за него в Централния кредитен регистър</p> <p>334. Предприема действия в случай на несъответствия на информацията за него в Централния кредитен регистър</p>	<p>335. Предприема стъпки за подобряване на кредитната си история</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>Централния кредитен регистър</p> <p>328. Знае, че доходи като бонуси, непредвидени печалби или подаръци може да не се вземат предвид при изчисляване на разполагаемия доход за целите на кредита</p> <p>329. Знае, че е възможно доставчиците на кредитни услуги да търсят информация за способността на кредитополучателя да обслужва кредита, включително в Централния кредитен регистър</p> <p>330. Познава факторите, които се вземат предвид при изготвянето на кредитния рейтинг</p> <p>331. Знае как да осъществи достъп до информацията за себе си в Централния кредитен регистър</p>		
	<p>Погасяване на кредит</p> <p>336. Разбира, че е важно да погасява навреме кредитните си задължения</p> <p>337. Разбира, че е важно да погасява повече от минималната вноска по револвиращи кредити</p> <p>338. Разбира финансовата полза от предсрочното погасяване на кредита.</p>	<p>339. Навреме погасява всички кредитни задължения</p> <p>340. Погасява максималната възможна сума по краткосрочни кредити или по револвиращи задължения</p>	<p>341. Взема решения относно управлението на кредитните си задължения</p> <p>342. Взема информирано решение за предсрочно погасяване на кредита, когато средствата позволяват</p> <p>343. Прави избор между различни начини на погасяване (с анюитетни или намаляващи вноски) в съответствие със своя интерес.</p>
	<p>Предоговаряне на условията по договор</p>		

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>за кредит</p> <p>344. Знае, че съществува възможност да се предоговорят условията по кредита</p>	<p>345. Проучва актуална информация относно пазарните промени при погасяване на кредит</p>	<p>346. Преценява възможностите за предоговаряне на неблагоприятни условия</p>
	<p>Овърдрафти</p> <p>347. Разбира, че в общия размер на разполагаемите средства в банковата сметка може да се включва договорен овърдрафт</p> <p>348. Знае, че овърдрафтът представлява форма на кредит, която може да доведе до допълнителни разходи, които трябва да бъдат изплатени</p>		<p>349. Поддържа при възможност положително салдо по банковата сметка като част от управлението на личния си бюджет</p>
	<p>Кредити с по-високи разходи и по-лесен достъп („бързи кредити“)</p> <p>350. Разбира, че маркетинговите и опростените процедури за отпускане на кредити целят да стимулират вземането на кредит</p> <p>351. Знае, че някои доставчици предлагат кредит, за да стимулират купувачите да направят покупка или да похарчат повече от първоначално планираното</p> <p>352. Знае, че в офертите се предлагат кредити, които първоначално са безлихвени, но в бъдеще по тях могат да бъдат начислени лихви</p> <p>353. Знае, че предложенията от типа „купи сега, плати по-късно“ обикновено са</p>	<p>354. Проучва възможностите и последиците кредита да бъде погасен преди края на безлихвения период</p>	<p>355. Отказва нежелан кредит, който се предлага с покупка</p> <p>356. Предприема стъпки за избягване на свръхзадлъжнялостта, която може да е резултат от лесния достъп до кредити с високи разходи, често продавани онлайн</p> <p>357. Преценява възможността за използването на алтернативи на „бързите кредити“, когато те са с по-ниска степен на риск</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	форма на кредит и имат допълнителна цена		
2.8 Задлъжнялост	<p>Управление на задлъжнялостта</p> <p>358. Разбира възможните затруднения, които произтичат от задлъжнялостта</p> <p>359. Разбира връзката между текущите равнища на задлъжнялост, финансовото благополучие сега и в бъдеще</p> <p>360. Знае как да управлява погасяването на дълга</p> <p>361. Разбира защо е важно да управлява съотношението между дълга и доходите</p> <p>362. Разбира последиците от неплащане на задължения върху кредитния рейтинг</p>	363. Следи цялостното използване на кредита	<p>364. Предприема навременни действия, за да избегне свръхзадлъжнялост</p> <p>365. Взема решения, свързани с кредита, преди дългът да се превърне в тежест</p> <p>366. Поема отговорност за дълга и управлението на задлъжнялостта</p> <p>367. Взема информирано решение преди теглене на допълнителен кредит за погасяване на текущи задължения</p>
	<p>Дълг, дължащ се на просрочени плащания</p> <p>368. Знае, че освен от ползване на кредит, дългове могат да се натрупват от неплащане на парични задължения, включително сметки</p> <p>369. Разбира, че обикновено има допълнителни разходи за просрочено плащане на сметки и кредити</p>	370. Дава приоритет на плащането на сметките и погасяването на кредитите пред незадължителните разходи	371. Предприема стъпки, за да избегне изоставане с плащанията, дори ако обстоятелствата се променят
	Предизвикателства при погасяване на		

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>дълг</p> <p>372. Знае какви са последиците от неплащане на вноса по кредита и процеса на събиране на вземания</p> <p>373. Знае за възможни гратисни периоди и мерки за подкрепа с публични средства за погасяването на дълга</p> <p>374. Знае къде да потърси помощ, за да намали дълговата тежест</p> <p>375. Разбира, че може да се наложи някои дългове да бъдат обслужвани приоритетно пред други</p> <p>376. Разбира, че потребителите имат права и отговорности при управление на дълга</p>	<p>377. Уведомява кредиторите преди датата на падежа, ако е невъзможно да се плати</p> <p>378. Кандидатства по процедура за т.нар. „личен фалит“ при наличие на законова възможност</p>	<p>379. Обсъжда със съответните страни въпроси относно управлението на дълга и изплащането му</p>

3. Риск и печалба

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
3.1. Идентифициране на рисковете	<p>Основни положения на риска</p> <p>380. Знае какви са рисковете при управлението на личните финанси. Знае, че някои рискове с финансови последици могат да бъдат ограничени чрез използване на определени финансови продукти или чрез предприемане на действия.</p>	<p>381. Разпознава общите и специфични рискове, които могат да повлияят на личното финансово благополучие.</p>	<p>382. Преценява собствения допустим риск</p> <p>383. Прави собствена оценка на рисковете, включително без да се влияе от маркетингови и рекламни послания.</p>
	<p>Проследяване на доходите и разходите</p> <p>384. Знае как да проследява доходите и разходите си</p> <p>385. Разбира информацията за направените трансакции, отразени включително и във финансовите извлечения</p>	<p>386. Отделя дохода и разходите от стопанска дейност от тези на домакинството</p>	<p>387. Проверява редовно и систематично направените разходи</p>
	<p>Източници на рискове</p> <p>388. Познава възможните източници на рискове, които имат финансови последици (политически, икономически, екологични и лични фактори)</p> <p>389. Разбира важността да предприема действия по отношение на събития с ниска вероятност на възникване и силен негативен ефект за личните финанси</p>	<p>391. Разпознава източниците на финансови рискове, свързани с личните решения и външните фактори</p> <p>392. Отчита рисковете от големи проекти или покупки</p> <p>393. Разпознава риска от промени в обстоятелствата, в това число загуба на работа, повишаване на разходите или други външни събития</p>	<p>395. Ограничава източниците на рискове, когато е възможно или необходимо</p> <p>396. Взема обмислени решения, когато рисковете станат очевидни</p> <p>397. Избира финансовите продукти в зависимост от различните видове рискове</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	390. Разбира възможните рискове, свързани с финансовите продукти	394. Разпознава риска от загуба на част или на целия доход на домакинството поради здравословни проблеми или смърт на член на семейството	
	<p>Специфични рискове, свързани с цифровите продукти и услуги</p> <p>398. Разбира специфичните рискове, свързани с цифровите финансови продукти и услуги</p> <p>399. Разбира, че някои цифрови финансови продукти и услуги са по-рискови, отколкото регулираните финансови продукти и услуги</p>	400. Разпознава рисковете, свързани с финансови продукти и услуги, базирани на нововъзникващи технологии, и с липсата на правна регулация по отношение на (някои от) тях	
3.2 Предпазен механизъм за лична финансова сигурност	<p>Предпазен механизъм за лична финансова сигурност</p> <p>401. Разбира ползите от създаването на предпазен механизъм за обезпечаване на личната му финансова сигурност в случай на неблагоприятни събития</p> <p>402. Знае как да изчисли колко време е необходимо за изграждане на предпазен механизъм за лична финансова сигурност, който да гарантира заместване на поне тримесечен доход</p> <p>403. Разбира ролята на застраховането в управлението на риска</p>	404. Разпознава елементите на предпазния механизъм за лична финансова сигурност, като спестявания, застраховки и други финансови продукти.	405. Създава подходящ предпазен механизъм за финансова сигурност със спестявания за „черни дни“, застраховки и други
	Избор на застраховка		

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>406. Разбира кои финансови рискове могат да бъдат управлявани по-ефективно с наличието на застраховка</p> <p>407. Разбира риска от липсата на подходящи застраховки</p> <p>408. Знае кои застраховки са задължителни според нормативната уредба</p> <p>409. Разбира разликата между животозастраховане и общо застраховане</p> <p>410. Знае, че застрахователните оферти и застрахователните премии могат да се основават отчасти на лична информация, която се обработва чрез големи информационни масиви и други анализи на данни.</p>	<p>411. Разпознава подходящите застрахователни продукти за конкретните ситуации.</p> <p>412. Проверява регулярно срока и покритието на застраховките си</p> <p>413. Предявява претенции, ако е възникнало застрахователно събитие, покрито по застрахователна полица</p> <p>414. Предприема стъпки за застраховане срещу събития с ниска вероятност на възникване и силен негативен ефект за личните финанси</p> <p>415. Взема предвид начините, по които определени действия и поведение ще окажат въздействие върху застрахователното покритие и застрахователните премии.</p>	<p>416. Оценява ползите от застраховането</p> <p>417. Избира подходящи застрахователните продукти за конкретни ситуации</p>
	<p>Предоставяне на цифрови застрахователни услуги</p> <p>418. Знае за съществуването на доставчици на цифрови застрахователни услуги</p> <p>419. Знае, че има вероятност доставчиците на цифрови застрахователни услуги и продуктите, предлагани от тях, да функционират по различен начин от традиционните доставчици на застрахователни услуги</p>		
	<p>Застраховане срещу рисковете, свързани с климата</p>		

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	420. Познава начините за застраховане срещу рисковете, свързани с климата.	421. Може да прецени личните рискове, свързани с климата, както и да се застрахова срещу тях	
	<p>Държавна подкрепа</p> <p>422. Знае, че при определени обстоятелства има възможност за оказване на държавна подкрепа на физически лица или домакинства във финансово затруднение</p> <p>423. Знае къде да намери актуална информация относно възможните начини за държавна подкрепа</p>		
3.3. Риск и печалба	<p>Връзка между риска и печалбата</p> <p>424. Разбира връзката между риска и потенциалната печалба</p> <p>425. Разбира целта на диверсификацията на инвестициите като стратегия за управление на риска</p>	<p>426. Определя потенциалните финансови рискове и печалби при вземане на решение</p> <p>427. Сравнява риска и печалбата от различни финансови инвестиции.</p>	<p>428. Анализира риска от използване на кредит за инвестиции</p> <p>429. Анализира инвестиционния риск при управление на активите, като отчита и собствените си предпочитания по отношение на устойчивостта.</p>
	<p>Последици, свързани с устойчивостта, върху риска и печалбата</p> <p>430. Разбира, че факторите за устойчивост и политиките по отношение на климата могат да окажат влияние върху нивото на риска и възвръщаемостта на инвестициите</p> <p>431. Осъзнава, че екологичните и социалните рискове или рисковете,</p>		

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	свързани с управлението, могат да засегнат отрицателно финансовите резултати на едно дружество		

4. Условия на финансовата среда

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
4.1 Регулиране и защита на потребителите	<p>Правила за защита на потребителите</p> <p>432. Разбира, че в ЕС мерките за защита на потребителите се прилагат еднакво за финансовите операции от регулирани субекти, независимо дали се извършват по електронен път или физически</p> <p>433. Знае, че доставчиците на финансови услуги са задължени да се отнасят справедливо към потребителите и да гарантират, че информацията е ясна и прозрачна</p> <p>434. Разбира ролята на регулаторните органи</p> <p>435. Знае, че има възможност да се направи проверка дали доставчикът разполага с разрешение или лиценз, издаден от съответните органи</p> <p>436. Знае, че някои финансови продукти и услуги може да не са регулирани</p> <p>437. Разбира, че потребителят трябва да е информиран за използваните продукти и услуги, както и за правата си за защита.</p>	<p>438. Проверява дали даден доставчик на финансови услуги има разрешение/ е регистриран/ се регулира от компетентните органи за предоставянето на такава услуга</p> <p>439. Проверява информацията за продукта или услугата, както и документите, включително предоставени по електронен път.</p>	<p>440. Взема решение за избор на надежден доставчик на финансови услуги след проверка на неговата регистрация/лиценз и отзивите за него</p>
	<p>Жалби</p> <p>441. Знае, че при несъгласие с доставчика на финансови услуги първо трябва да</p>	<p>444. Подава жалба до доставчика на финансови услуги и до съответния</p>	<p>445. Преценява съответствието на договорените и получените</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>подаде писмена жалба до него</p> <p>442. Знае какви механизми за правна защита съществуват и как да ги използва при необходимост, включително за извънсъдебно уреждане на спорове и онлайн</p> <p>443. Познава отговорният орган, където може да депозира жалба по отношение на продукти и услуги.</p>	<p>механизъм за правна защита или орган.</p>	<p>финансови продукти и услуги</p> <p>446. Има готовност да претендира за обезщетение, когато има проблем или несъответствие.</p>
	<p>Защита на личните данни</p> <p>447. Разбира, че потребителите на финансови услуги имат права по отношение на своите лични данни и свободата да упражняват контрол върху тях</p> <p>448. Знае за съществуването на национален орган, отговарящ за защитата на данните</p> <p>449. Знае, че съхраняването на финансови документи онлайн може да има последици за сигурността на личните данни</p> <p>450. Разбира, че доставчиците и дружествата за финансови услуги имат право да съхраняват лични данни</p> <p>451. Разбира финансовите последици и рискове, свързани със споделянето или разкриването на лични данни</p>	<p>452. Взема мерки за защита на личните си данни, включително онлайн</p>	<p>453. Преценява дали исканите лични данни е уместно да бъдат предоставени</p> <p>454. Оттегля разрешения за достъп, използване или съхранение на лични данни, когато е необходимо.</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
4.2 Права и отговорности	<p>Права и отговорности на потребителите</p> <p>455. Познава правата и задълженията си при закупуване на финансов продукт или услуга</p> <p>456. Знае правата си на потребител, свързани с електронната търговия и онлайн трансакциите</p> <p>457. Познава своите права, в случай на неразрешено плащане или на неточно изпълнено плащане</p> <p>458. Разбира последиците за потребителите, които не плащат определени сметки, включително данъци и комунални услуги</p>	<p>459. Чете дребния шрифт при избора на финансови продукти</p> <p>460. Информира доставчиците на финансови услуги за промени в обстоятелствата, когато е уместно или има задължение по договор да го направи</p> <p>461. Пази извлечения, разписки и договори</p> <p>462. Запознава кредиторите с всички фактори, които може да имат отношение към погасяването</p> <p>463. Кандидатства за помощ за плащане или отлагане на определени сметки в моменти на нужда</p>	<p>464. Проучва правата си на потребител на финансови продукти и услуги</p> <p>465. Упражнява правата си на потребител на финансови продукти и услуги.</p>
4.3 Финансово образование, информация и съвети	<p>Финансова информация</p> <p>466. Разбира, че има различни източници на информация за финансовите продукти и услуги</p> <p>467. Знае, че всички източници на информация следва да бъдат проверени, преди да бъдат използвани</p> <p>468. Разбира, че информацията, предоставена от доставчиците на финансови услуги и продукти може да съдържа маркетингови и рекламни послания</p>	<p>471. Предприема стъпки, за да бъде информиран потребител, и проверява финансовата информация, преди да я използва</p> <p>472. Разпознава надеждните източници на информация</p> <p>473. Разработва лични стратегии и използва инструменти за ограничаване на необмислени или емоционални финансови решения, които могат да се отразят негативно на финансовото благополучие</p>	<p>476. Оценява критично информацията по финансови въпроси.</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>469. Знае, че е възможно човек да подобри финансовата си грамотност и оттам финансовото си благополучие</p> <p>470. Знае къде да намери надеждна информация по финансови въпроси</p>	<p>474. Използва инструменти, чрез които се предоставя информация при вземане на финансови решения</p> <p>475. Проучва важни факти и информация по финансови въпроси</p>	
	<p>Финансово образование</p> <p>477. Познава източници на финансово образование</p> <p>478. Разбира, че някои източници на финансово образование може да не са обективни.</p>	<p>479. Използва инструменти за повишаване на финансовата грамотност</p> <p>480. Прилага наученото при вземане на финансови решения</p>	<p>481. Оценява ползите от използването на различни инструменти, които подпомагат вземането на финансови решения и подобряването на финансовото поведение</p> <p>482. Предава собствените си знания по финансовите въпроси</p> <p>483. Развива умение за учене през целия живот, за да повишава финансовата си грамотност</p>
	<p>Финансови съвети</p> <p>484. Знае, че при вземане на финансови решения може да се търси финансов съвет</p> <p>485. Познава различни източници на финансови съвети</p> <p>486. Знае, че съветите не винаги са независими</p> <p>487. Разбира разликата между финансови съвети от независими или от зависими източници</p>	<p>490. Използва различни методи при получаване на съвети при вземане на финансови решения</p>	<p>491. Оценява надеждността на източниците на финансови съвети</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>488. Знае, че съществуват цифрови инструменти за предоставяне на финансови съвети, включително роботизирани и хибридни инструменти</p> <p>489. Знае за задължението на финансовите консултанти да питат клиентите за техните предпочитания преди да дадат съвет</p>		
	<p>Обсъждане на финансови въпроси</p> <p>492. Разбира ползата от обсъждането на финансови въпроси с лица, на които има доверие и които имат необходимите познания и/или експертен капацитет</p>	<p>493. Разпознава по кои финансови въпроси е подходящо да се обърне към специалисти</p>	<p>494. Обсъжда открито финансови въпроси с лицата, на които има доверие</p> <p>495. Изслушва различни мнения, преди да направи заключения</p>
<p>4.4. Финансови продукти и услуги</p>	<p>Характеристики на финансовите продукти и услуги</p> <p>496. Познава различни видове финансови продукти и услуги</p> <p>497. Знае на кои характеристики е най-важно да се обърне внимание при избора на финансови продукти и услуги</p> <p>498. Знае, че финансовите продукти и услуги се променят с времето</p> <p>499. Знае, че подходящият за определен човек финансов продукт или услуга зависи от факторите на средата и целите на индивидуалния финансов</p>	<p>501. Отчита личните си предпочитания при разглеждане на различни финансови продукти или услуги</p> <p>502. Проучва информация за важните характеристики на даден финансов продукт</p> <p>503. Използва инструменти, за да сравни характеристиките на финансовите продукти и услуги</p> <p>504. Проверява дали даден финансов продукт има гарантирани условия</p> <p>505. Взема под внимание потенциалните</p>	<p>506. Оценява периодично удовлетвореността си от получената финансова услуга</p> <p>507. Взема решение за смяна на доставчика на финансови услуги, ако е необходимо</p> <p>508. Задава уместни въпроси на доставчиците на финансови услуги относно техните продукти и услуги</p> <p>509. Оценява периодично до каква степен притежаваните финансови продукти са подходящи</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>план</p> <p>500. Знае, че някои финансови продукти и услуги са предназначени да отговарят на конкретни икономически и културни предпочитания, както и на предпочитанията относно устойчивостта</p>	<p>разходи за обратно изкупуване на финансови продукти съобразно обстоятелствата</p>	<p>510. Преценява надеждността на конкретния доставчик на финансови услуги</p> <p>511. Договаря индивидуални условия с доставчици на финансови услуги, когато е уместно</p>
	<p>Оферти от нефинансови субекти</p> <p>512. Знае, че някои финансови продукти могат да се предлагат през нефинансови организации</p> <p>513. Познава потенциалните рискове, свързани с използването на финансови продукти, предлагани от нефинансови организации</p>		<p>514. Избягва при възможност използването на финансови продукти, предлагани през нефинансови организации</p>
	<p>Предпочитания по отношение на устойчивостта на финансовите продукти</p> <p>515. Познава критериите за устойчивост на финансовите продукти</p>	<p>516. Определя предпочитанията си по отношение на устойчивостта на финансовите продукти</p>	<p>517. Избира финансови продукти и услуги, които са в съответствие с личните предпочитания по отношение на устойчивостта</p>
	<p>Етикети и стандарти за устойчивост</p> <p>518. Наясно е със съществуването и значението на различни стандарти и етикети за устойчиви продукти</p> <p>519. Знае за съществуването на таксономия за устойчиви</p>	<p>520. Проучва значението на съществуващите стандарти и етикети за устойчивост</p>	<p>521. Взема информирани потребителски решения в съответствие с предпочитанията си за устойчивост и въз основа на надеждни стандарти и етикети за финансови продукти</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	икономически дейности		
	<p>Оповестяване</p> <p>522. Знае, че съществуват изисквания към организациите за оповестяване на информация, включително по отношение на устойчивостта на финансовите продукти, и знае къде да намери тази информация</p> <p>523. Разбира документите, оповестяващи информация за дружествата, фондовете и други финансови продукти и услуги, включително документите, съдържащи информация за устойчивостта</p>	<p>524. Проучва оповестената информация, свързана с финансов продукт</p> <p>525. Проследява представянето на организациите, включително по отношение на устойчивостта</p>	<p>526. Изисква допълнителна информация, когато тя не е лесно достъпна</p> <p>527. Взема информирани решения в съответствие с рисковия си профил, предпочитанията за устойчивост и други предпочитания въз основа на оповестената информация</p>
4.5 Измами	<p>Измами</p> <p>528. Познава рисковете, свързани с измамите при избора и използването на финансови продукти и услуги и при извършването на финансови трансакции</p> <p>529. Знае, че съществуват измамни инвестиционни схеми и техники</p> <p>530. Познава признаците и принципите на измамните техники или схеми</p> <p>531. Знае къде да получи информация за предупреждения за измами и/или извършване на дейност в сферата на финансовите услуги без лиценз</p>	<p>532. Информира се за нови техники и схеми на измами, за да се предпази</p> <p>533. Общува само с легитимни представители на финансовата институция</p> <p>534. Проявява предпазливост при извършването на финансови трансакции онлайн, за да не стане жертва на измама</p>	<p>535. Преценява достоверността на съобщения, оферти и препоръки, ако изглеждат измамни</p> <p>536. Предприема необходимите стъпки при подозрителни искания за информация или действия</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p><i>Заблуждаващи твърдения за екологосъобразност</i></p> <p>537. Разбира концепцията за заблуждаващи твърдения за екологосъобразност</p>	<p>538. Адаптира инвестиционните решения, когато разбере за случаи на заблуждаващи твърдения за екологосъобразност</p>	
	<p>Измами, свързани с личните данни</p> <p>539. Разбира значението на сигурността на личните данни, финансовата информация и информацията за сигурността (включително пароли и ПИН кодове)</p> <p>540. Познава основните видове рискове, произтичащи от цифровизацията, като злоупотреба с лични финансови данни, киберпрестъпност, фишинг, фарминг и хакерски атаки</p> <p>541. Разбира основните принципи на работа на онлайн/цифровите измами като фишинг и фарминг</p> <p>542. Разбира концепцията и последиците от кражбата на онлайн самоличност</p> <p>543. Разбира процедурите за идентифициране и оторизиране при финансови трансакции, включително онлайн</p>	<p>544. Предприема практически стъпки за защита на своите лични данни, финансова информация, пароли и ПИН кодове</p>	<p>545. Не извършва плащания за освобождаване на продукти или профили, блокирани от софтуер за изнудване</p>
	<p>Подаване на сигнали при случаи на</p>		

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	<p>измами</p> <p>546. Знае към кой орган да подаде сигнал за измами и измамническо поведение, включително извършване на дейност без лиценз</p> <p>547. Идентифицира наличните източници на информация за докладвани измами</p>	<p>548. Подава сигнали за възможни измами на съответните органи, дори ако не е лично жертва</p> <p>549. Идентифицира ситуации, където има вероятност от финансови измами.</p>	<p>550. Предприема действия, за да избегне ситуации, където има вероятност от финансови измами</p>
<p>4.6 Данъци и публични разходи</p>	<p>Данъци и данъчно третиране</p> <p>551. Разбира смисъла и предназначението на данъците</p> <p>552. Разбира последствията, ако данъците не бъдат плащани</p> <p>553. Знае как да проверява данъчните си задължения и сроковете за плащане</p> <p>554. Знае за съществуването на данъчни облекчения</p> <p>555. Наясно е с текущия размер на основните данъци като данък върху дохода и данък върху добавената стойност</p> <p>556. Познава видовете данъчно третиране на различни финансови продукти</p> <p>557. Знае, че може да урежда някои данъчни въпроси онлайн</p>	<p>558. Погасява редовно данъчните си задължения</p> <p>559. Проучва задълженията и правата си в контекста на данъчните политики</p> <p>560. Взема под внимание всички данъчни задължения при изготвянето на личен бюджет и на дългосрочните си финансови планове</p> <p>561. Взема предвид данъчното третиране при избора на финансови продукти</p> <p>562. Използва онлайн услугите за уреждане на данъчни въпроси, предлагани от данъчните администрации</p>	<p>563. Оценява важността от плащане на дължимите данъци</p>
<p>4.7 Влияния от външни фактори</p>	<p>Влияния на външни фактори</p> <p>564. Разбира влиянието на икономическите</p>	<p>565. Следи новините за събития, които</p>	<p>566. Взема решения за промени във</p>

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	и други фактори върху личното финансово благосъстояние	могат да повлияят на личната финансова сигурност или благополучие	финансовите си планове в контекста на външните фактори
	<p>Макроекономическо въздействие върху личните финанси</p> <p>567. Разбира, че промените в различни държавни политики могат да окажат влияние върху личните финансови решения и планове</p> <p>568. Знае кои са основните институции и органи, които имат влияние върху икономическата и финансовата система</p>	569. Съобразява финансовите си решения и планове с макроекономическите фактори	570. Взема решения за промени във финансовите си планове в контекста на държавните политики
	<p>Реклама</p> <p>571. Знае, че маркетинговите практики въздействат върху личните финансови решения</p> <p>572. Разбира, че онлайн рекламите отчитат индивидуалните характеристики и интереси на потребителите</p> <p>573. Осъзнава ролята на рекламата в популяризирането на определени видове продукти или услуги</p>	574. Разпознава случаи на фалшива реклама	<p>575. Предприеме действия в случай на фалшива реклама</p> <p>576. Оценява реалната стойност на рекламираните финансови продукти или услуги</p>
	<p>По-широко въздействие върху устойчивостта на решенията за личните финанси</p> <p>577. Разбира, че индивидуалните икономически решения имат</p>		

Тема	Информираност, познания и разбиране	Умения и поведение	Увереност, мотивация и нагласи
	последници за устойчивостта на икономиката и обществото		